

Kiss István

Budapest felszabadulásának évfordulója alkalmából, szombaton a fővárosi tanács székházában Sárlos István, a végrehajtó bizottság elnöke ünnepélyes külsőségek között átnyújtotta a fővárosi tanács által alapított művészeti aranyérmeket. A Pro Arte elnevezésű művészeti díjjal, amelyet most első ízben osztottak ki, azokat a magas színvonalú alkotásokat jutalmazták, amelyek Budapest életével, fejlődésével foglalkoznak, illetve jelentősebb szerepet játszanak a főváros kulturális életében.

Ebben az évben — a közelmúltban alkotott műveikért — hárman kapták meg a főváros arany emlékérmét és az ezzel járó 15 000 forint pénzzutalmat: Granasztói Pál író „Vallomás és búcsú” című művéért, Kiss István szobrászművész a Gellérthegyi Jubileumi parkban felállított „Budapest” című domborművéért és Mester Árpád építőművész a fővárosi új lakótelepek tervezéséért.

A díjak átadásánál jelen volt Trautmann Rezső építésügyi miniszter, Aczél György, a művelődésügyi miniszter első helyettese, ott voltak a fővárosi tanács végrehajtó bizottságának vezetői, Budapest művészeti életének képviselői.

Granasztói Pál

Az író, akit a főváros Budapest felszabadulásának évfordulója alkalmából Pro Arte aranyéremmel tüntetett ki, minden idegszálával, valamennyi rezdülésével budapesti. Budapest tulajdonképpen a főváros egyik mélyen gondolkodó polgárát koszorúzta meg az elismeréssel. Az író, akit az a kitüntetés ért, gondolatokból építkezik ugyan, de épületekben, nagy tágasságokban, városképekben lélegzik.

Nem tudom, mikor szól belőle az író, s melyik pillanatban vált, hogy már az alkotó építész beszéljen belőle. Akár egyéniségében, szavaiban is „összeér” hivatás és írás.

Munkahelyemen, hivatalomban a tér, az idő, a látvány s a közösség összefüggései foglalkoztatnak. S az, hogy ezt a folyamatot hogyan segítheti, ösztönözheti a városépítés.

A régi Budapestről érkezett, származása szerint is, hiszen a belvárosi nagypolgárság rétegéből való, s az új Budapestért él és dolgozik. Rendteremtő szorgalmában és látomásában már kirajzolódott egy másik, egy új, egy még szebb, tágasabb és korszerű Budapest képe, egy város a mai város fölött, egy földérett, még csak a jövődőlő méhében szunnyadó Budapest.

Bármilyen hűrt érintek meg benne, bármelyik emléket idézem — remekló könyvéből —, minden hűr, s minden emlék Budapestről beszél. Kévs emberrel találkoztam életben, aki ilyen átélten, ilyen szenvedélyesen, ennyire emberre és kövekre, terekre és épületekre gondolkozik Budapesten. Ez a férfi sehol a világon máshol nem született volna.

A sorsa Budapest. Végző soron Budapest sorsa vezette el a belvárosi nagypolgári család gyermekét a mai, szocialista korig. A nagy cezúra nála Budapest pusztulása volt. A régi rend romokba döntötte gyengéd és kedves városát, s egy teljesen új rendet kellett fölépíteni ahhoz, hogy ezzel egyidőben tetszhalott állapotából Budapest is kiemelkedjen. És Granasztói Pál, akit a rend teremtése a legfőbb szenvedélye, közel került ahhoz a társadalmi rendhez is, amelyben megtalálta szenvedélye mását, az építő és rendteremtő akaratot.

Különbön nagyon csendes ember. Magas, testes, telt arcú, a mozdulatai lekerekítettek, szavai halkak, egyéniségeiből az első pillanatra mintha folytonos, szelíd szomorúság áramlana. A szavai csak lassan oldják ezt a szelíd szomorúságnak vélt állapotot, amely talán csak alaptermészetéből, visszahúzódó jelleméből fakad. Csendje mögött tűz parázlik, szomorúság hangja mögött roppant akarat feszül, tűzbe nem jön ugyan elbeszélés közben, de a fojtott, csendes hang mindig tervekről, munkáról, látomásokról, elképzelésekről szól.

Van az egyéniségében valami dédelgettség; mintha a puha gyermekkor emlékvilága szüremelne át a porusain.

— Mintha az élet meg akart volna kímélni... — meséli a tejes tea, s keksz-sütemények mellett. — Az Egyetem utcában több mint húsz évig éltam. Az épületből semmi sem maradt. Abban a házban is, ahol egy ideig a Tábanban laktam, pontosan az én lakásom ment szét. Kivettem egy Ilona utcai budai lakást is, az is leomlott az ostrom idején.

A pusztulás nyomában volt, de utól nem érte. Az élet

szinte óvta az álmodót, hogy majd segítsen rendet teremteni a romokon. Fővárosi segédmérnök volt 1934-től 1945-ig, tizenegy esztendőn át, a Közmunkatanács városrendezési osztályát vezette 1948-ig. 1948-ban az Építésügyi Minisztériumba került, s már évek óta a Városépítési Tervező Vállalatnál dolgozik. Mindig Budapestért élt, Budapestért munkálkodott.

— Végző soron mi ragadta el Budapestben? Mi ebben a városban az annyira vonzó, szinte csodálatos?

A legmélyebb hűrt érintetem meg. Ez a hűr a hangok hangját szöli a hangok között. — A legfőbb az a hasonlíthatatlan tájkeret, amely Budapestet valamennyi folyam menti város közt a legszebbé tette. A város kiépítése, a hidak rendje ehhez a sajátosan vonzó tájkerethez illeszkedik. A hidak nekikemnek a hegyeknek, a zárt partokon helyezkednek el a középületek, kiemelkedő alkotások. Minden nagyszabású, tágas, hatalmas és mégis meghitt, intím. Leírhatatlan és felejthetetlen. S a Duna-parti nagy kanyar a Gellérthegy felől nézve; rend, egység, minden áttekinthető, az egész hatalmas, mégis otthon, más szót nem találok rá: fascinálo.

Ez a férfi nem a Gorkij fasorban lakik, s a Tabán szélén dolgozik: Granasztói Pál beleélt a kövekbe, parti részletekbe, oromzatokba, akár a francia építő fejformája az esztergomi régi királyi palota egyik falán. Granasztói Pál Budapest, a város egyik köve, részlete, egyik álma, s álmaiban valami gyengéd és szép szárnyalása. Granasztói szárnyaló teremtő gondolataiban a város felelt. A honszerelm, egy városhoz kötöttség meghitt és erős jelképe lett.

— S azt a rendet, amely a Duna-parton létrejött, egészében senki sem gondolta el. Valaki fölépítette a nagy tengelyt, a Lánchidat. A Themze-parti londoni parlament min-tájára — tudatosan a vízpart-ára építve — létrehozták a Parlamentet. S épült a többi nagy, vonzó középület. A város szépsége azonban nem egyetlen tervező nevéhez, ízléséhez és egyéniségéhez kötődik.

Várom, mi lesz a mondan-dó lényege, Mire hegyezi ki ezt a vallomást?

— Budapestet egy láthatatlan építő emelte nagyvá: a közösség folyamatos tevékenysége.

Voltaképpen ez a láthatatlan, de minden alkotásban jelenvaló közösség tüntette ki Granasztóit és koszorúzta meg a Pro Arte aranyéremmel Vallomás és búcsú című könyvének második bővített kiadását. A Vallomás és búcsú egy város látomása, egy város regénye, a fiatal Granasztói élete s annak a története, hogyan kötődik össze egy gyermek a városával.

Miután a kendőzetlen valóság a világon a legizgalmasabb dolog, ez a kíméletlen őszinteségű írás az egész országban tetszéssel találkozott. A hűség tetszett benne, s az írói mondanivaló hitele, s az az érzékletes, láttató stílus, az a gondolatgazdag társadalomrajz, amely Granasztói művét ékesíti.

— Régen, társadalmilag, szinte menekültem a Belvárostól, régi életemből. Napjainkban újra, meg újra visszatérek.

A Belváros volt a bölcső, a menekülés pedig egy kor parancsolata. Ezt élte át az író és építész? Nem. Az író, építész Granasztói Pál. Így, együtt, „összeérve”.

— Nyáron megjelennek a tanulmányaim a Magvetőnél, s mint író, egy olyan könyv tervével foglalkozom, amely már a felszabadulás utáni időről szól.

Ahhoz apokaliptikus idő, történelmi korszak, s teljes belső átváltás kellett, hogy az Ifjúkor a Belvárosban úriúri hőse eljuthasson a felszabadulás szó tudatos vállalásáig.

Ruffy Péter

Mester Árpád

Alkotásait nap mint nap láthatjuk, ő maga azonban ismeretlen marad. Az építész nem szignálja műveit, mint a festő vagy a szobrász, nincs kinyomva a címlapon a neve, mint az íróé. Nélkülözhetetlen mégis: Környezetünk — a város, a házak — az építész fejében születik meg, az ő terveiben ölt formát először. Értük, az új budapesti lakótelepek tervezéséért nyerte el Mester Árpád, a BUVÁTI városrendezési osztályának vezetője a Pro Arte-díjak egyikét.

1951-ben, közvetlenül az egyetlen elvégzése után került vállalatához. 1955-ben szakosztályvezető, két éve osztályvezető. 1953–54-ben már tervei szerint építik a Nagy Lajos király úti lakótelepet. 1962-ben városrendezési terveiért az Ybl-díj I. fokozatával tüntették ki.

— Egyetemista korom óta a városépítéssel az, ami leginkább érdekelt. Izgalmas, fejlődő terület, ahol mindig új és új problémákkal, új megoldásokkal találkozok az ember. Jóformán kiereszkoltam azt, hogy ide, a BUVÁTI városrendezési osztályára kerülhessek. A tanulási java pedig csak ezután következett: a munkahelyemen töltött első évek a szakmai fejlődésemért jelentettek. Ismerkedtem a problémákkal, a munkával.

— Mit kell tudni egy városépítésnek ahhoz, hogy tervezhessen?

— Jóformán mindent. Elsősorban építésnek kell lennie, aki tisztában van a szakma összes problémájával, az esztétika, szerkesztés, a technológia, statika legfontosabb kérdéseivel, hiszen enélkül mozdulni sem lehet. De értenie kell a közlekedési kérdésekhez is, ahhoz, hogy megtervezhesse az utakat, parkolóhelyeket, gyalogjárókat, s hogy minden épület egyformán megközelíthető legyen. Ismernie kell a mélyépítési, közművesítési problémákat, a zöldterület egészségügyi fontosságát, a helyes arányokat, tisztában kell lennie a tervezett városrészt szociológiai kérdéseivel, a lakókkal szemben támasztott társadalmi igényekkel, meg

közösségi életnek nagy kultúrája volt, a képzőművészek mindig elmesélték városok történetét. Amikor a domborművön dolgoztam, erre gondoltam. Munkám kezdetén csupán egyet tudtam biztosan: nem a város illusztrációját akarom adni. Egy város mindig a lakói tesznek élővé, akik nemzedékeken keresztül a maguk eszközeivel mind egy-egy jelet hagynak hátra. Ebből alakul, formálódik a város fizikai és szellemi arca, az ábrázolás csak az emberre összpontosulhatott. Így született meg a téglavívó ember motívuma, aki magába szívta, jelképpé sűrítette generációk munkáját. És az emlékezés realissá tette a múltat ábrázoló negatív figurákat is. Arnyak ők csupán, de a városba az ő szellemükből is bekerült valami, a téglát ott domborodik az ő kezükben is.

— Múlt és jelen összefonódása végigkísérte munkámat. A műteremben, amikor dolgoztam, vagy amikor pihenésért és új ösztönzésért az utcán barangoltam. A domborműbe ez a gondolat úgy épült be, hogy a szabad emberi indulatokat megtestesítő szerelmepár mögött a kivégzésre váró rabok megadást jelző, felemelt keze egyúttal áldást is oszt.

Így, ilyen egyszerű motívumokból formálódik köbe egy város bonyolult élete. Elhangzott valahol egy mondat, valakit megöregített az emlékezés, felépült és újból épült hidak és házsorok — mind egy-egy téglá. S az is mind, amiről köteteket írhatnak, szigorú rendben él 18 négyzetméteren.

— A feladat nehézségein túljutva milyennek látja a kész művet?

— Mindig, amikor egy munkát felállítjak és az önálló életet kezd, meglepetés is. Annak ellenére, hogy dolgozom rajta, hosszú időn keresztül együtt élek vele, abban a pillanatban, ahogy végleges környezetébe, saját közegébe kerül, megtelik valami olyan pluszsal, amit a műteremben nem lehet előre látni. A Jubileumi Parkot képzőművészeti-leg is megterveztek, s a kész dombormű, az egyetlen építészeti motívum, harmonikusan illeszkedik az együttesbe. A munka folyamán ezért ragaszkodtam az egyiptomiaknál kialakult emberábrázolás rendjéhez. Ezáltal lehetővé vált, hogy a kész mű úgy hasson, mint egy absztrakt városkép.

— Szeretem ezt a munkámat, bár ma már másképp csinálnám. Ez a másképp azonban csak a szakmai tanulságokat jelenti. Amíg dolgoztam rajta, még jobban megismertem, megszerettem a várost, a karakterét. Budapestet mindig teremtődtek csak rá jellemző városképek. Remélem, hogy a Jubileumi Park és benne az én munkám is azzá válik. Szerencsés vagyok, hogy bele tudtam avatkozni ebbe a folyamatba. Így mindig személyes kapcsolatban leszek a várossal, azon kívül is, hogy lakom benne. A falakat rakó kőműves érezhet így, vagy az építész, aki új lakónegyedeket tervez.

— Az ókorban a suméroknál és az egyiptomiaknál, ahol a

— A város hangulatát, múlt és jelen egymásra utaló, elválaszthatatlan kapcsolatát mindenki számára érthetően köbe zárnai a művész minden erejét összpontosító feladat. Hogyan formálódott, öltött testet a mondanivaló?

— A feladat tulajdonképpen maga teremtette meg korszerű kifejezés módját. En csak eszköze voltam a kivitelezésnek. Olyasmint akartam csinálni, mint a filmben a montázs. Az első ötlet képtelennek látszott, hiszen a képzőművészetnek szigorú törvényei vannak. De ezek a törvények nem áthágathatatlank, Budapestnek ez az ellentétékből formálódott hangulata megkövetelte az egyidejű negatív és pozitív ábrázolást. Ezt a megoldást a képzőművészet egyszerre meg nem alkalmazta, én igyekeztem összeegyeztetni a kettőt.

— Elmondani valami nagyon lényegeset a városról úgy, egyetlen pillantásra érthetővé váljon, nagyon nehéz. Volt-e valamilyen segítsége, támpontja a munkájához? — kérdezem.

— Az ókorban a suméroknál és az egyiptomiaknál, ahol a

— Szabad idejében mivel foglalkozik legszívesebben?

— Inkább talán „mivel szeretnék”. Nagyon kevés időm van. Óraadó vagyok az egyetemén: tíz éve vezetek gyakorlati foglalkozásokat a városépítési tanszéken és részt veszek a diplomatervek felülbírlásában. Angolul tanulok, pályázati tervek készítek, dolgozom a Magyar Építőművészek Szövetségében is. Szombat, vasárnap jut időm egy kis „magánéletre”. Ezt igyekszem kihasználni, ahogy csak tudom. Olvasok, kirándulok — főleg a Duna-kanyarba.

— Mit olvas?

— Rendszeresen csak szakirodalmat. Itt nem lehet csapongani. Szépirodalomból azt olvasom, ami a kezembe kerül. Most éppen Herbert Read könyvét a modern festészetéről. Nagyon érdekes szakmai szempontból is, csak lassan haladok. Sok a munkám, fájdalmasan kevés időm marad olvasásra.

Horváth György

Sárvári Márta